

نمائی از فرهنگ رفتاری خانوارهای ایرانی در سال ۱۳۹۶

سعیدرضا قدرت و سعید لطفی‌زاده

گروه آمارهای اجتماعی و فرهنگی؛ دفتر فرهنگی، بازرگانی و خدمات

مقدمه

فرهنگ فارسی معین، واژه‌ی «فرهنگ» را مرکب از دو واژه «فر» و «هنگ» به معنای ادب، تربیت، دانش، علم، معرفت و آداب و رسوم تعریف کرده‌است. تعریف فرهنگ از دیدگاه شورای عالی انقلاب فرهنگی نظام واره‌ای است از «عقاید و باورهای اساسی»، «ارزش‌ها، آداب و الگوهای رفتاری» ریشه دار و دیرپا و «نمادها» و «مصنوعات» که ادراکات، رفتار و مناسبات جامعه را جهت و شکل می‌دهد و هویت آن را می‌سازد. اهمیت شناخت و سنجش فرهنگ عمومی در شکوفایی و توسعه جامعه ایجاب می‌نماید تا اطلاعات کمی و کیفی مورد لزومی در باب فرهنگ در دسترس باشد. بدیهی است کمی نمودن مقوله فرهنگ همواره با مشکلاتی همراه است که ایجاب می‌کند مخاطبین و استفاده کنندگان آمارهای مربوط، از تعاریف و مفاهیم و استانداردهای مورد استفاده طرح‌های آمارگیری خصوصاً در عرصه آمارهای فرهنگی اطلاعات دقیقی در این خصوص داشته باشند.

"طرح آمارگیری از فعالیتهای فرهنگی خانوار" برای اولین بار توسط مرکز آمار ایران به‌منظور ترسیم تصویری جامع از وضعیت فرهنگی کشور، در سال ۱۳۹۳ اجرا شد. پس از آن در سال ۱۳۹۴ این طرح، با افزودن برخی بخش‌ها و سؤالات با عنوان جدید "طرح آمارگیری از فعالیتهای و رفتارهای فرهنگی خانوار" فقط در نقاط شهری مجدد به اجرا در آمد. طرح مذکور با اعمال تغییراتی خصوصاً در جامعه آماری (اضافه شدن مناطق روستایی در سال ۱۳۹۶)، با عنوان "طرح آمارگیری از فرهنگ رفتاری خانوار" در سال ۱۳۹۶ به مرحله اجرا درآمد. جامعه هدف این طرح، شامل افراد ۱۵ ساله و بیشتر عضو خانوارهای معمولی ساکن در مناطق شهری و روستایی کشور در سال ۱۳۹۶ است. لازم به ذکر است خانوارهای معمولی غیر ساکن، گروهی و مؤسسه‌ای در این طرح پوشش داده نمی‌شوند.

پرسشنامه "طرح آمارگیری از فرهنگ رفتاری خانوار-۱۳۹۶" شامل ۱۴ بخش مختلف است که در آن به مقولاتی مثل: مطالعه کتب غیر درسی، مطالعه روزنامه، عضویت در شبکه‌های اجتماعی، وضعیت رفتن به سینما، تئاتر و کنسرت، انجام ورزش، گوش دادن و تماشای رادیو و تلویزیون و شیوه انتخاب و اولویت‌ها در خصوص پوشاک و مواد خوراکی پرسش و مورد سنجش قرار گرفته است.

زمان آماری ارقام مورد سنجش بر حسب مورد و موضوع متفاوت می‌باشد که با توجه به سؤال مورد پرسش از، روز آمارگیری، هفته، ماه یا ۳۶۵ روز گذشته از زمان آمارگیری تشکیل می‌شود.

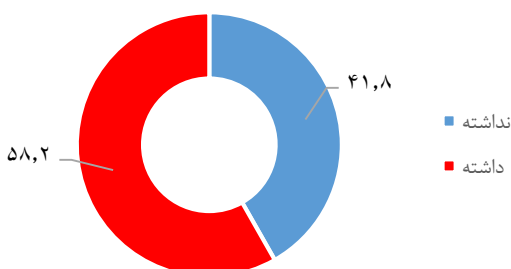
خلاصه‌ای از نتایج طرح و تحلیل آن

۱- تعداد افراد ۱۵ ساله و بیش‌تر باسواد برحسب وضعیت مطالعه کتاب غیر درسی در یک سال قبل از زمان آمارگیری - سال ۱۳۹۶

نداشته	داشته	جمع	شرح
۲۲۰۸۴۹۹۰	۳۰۷۸۶۷۲۶	۵۲۸۷۱۷۱۶	وضعیت مطالعه کتاب غیر درسی.....

حدود ۵۸,۲ درصد از افراد ۱۵ ساله و بیشتر باسواد، در یک سال قبل از زمان آمارگیری ، مطالعه کتاب غیردرسی (چاپی و الکترونیکی) داشته‌اند. حدود ۴۱,۸درصد، مطالعه کتاب غیر درسی نداشته‌اند. لازم به ذکر است مطالعه کتاب غیر درسی شامل مطالعه قرآن و ادعیه نیز می‌شود.

نمودار ۱- درصد افراد ۱۵ ساله و بیش‌تر باسواد برحسب وضعیت مطالعه کتاب غیر درسی در یک‌سال قبل از زمان آمارگیری - سال ۱۳۹۶

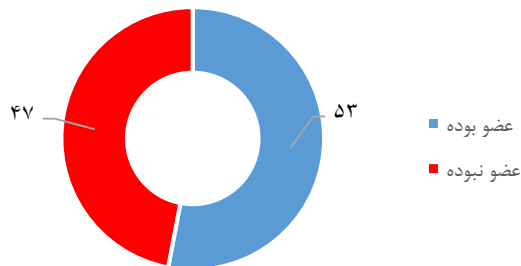
بیشترین درصد فراوانی به ترتیب مطالعه قرآن و کتب ادعیه با ۸۱,۶ درصد، رمان و داستان کوتاه (بزرگسالان) با ۳۳ درصد، دینی بجز قرآن و ادعیه با ۲۵,۲ درصد و روانشناسی و تربیتی با ۱۵,۹ درصد بوده است. لازم به ذکر است به پاسخگو ۱۶ گزینه به‌همراه گزینه سایر ارائه شده است که بیشترین فراوانی‌ها شامل گزینه مذکور شده است.

۲- تعداد افراد ۱۵ ساله و بیش‌تر برحسب وضعیت عضویت در شبکه های اجتماعی - سال ۱۳۹۶

عضو نبوده	عضو بوده	جمع	شرح
۲۸۳۶۲۱۳۵	۳۱۹۷۸۹۱۰	۶۰۳۴۱۰۴۶	وضعیت عضویت در شبکه های اجتماعی.....

۵۳ درصد از افراد ۱۵ ساله و بیش‌تر، در سال ۱۳۹۶ عضو شبکه‌های اجتماعی بوده و ۴۷ درصد عضو این شبکه‌ها نبوده‌اند.

نمودار ۲- درصد افراد ۱۵ ساله و بیش تر بر حسب وضعیت در شبکه های اجتماعی - سال ۱۳۹۶

تلگرام، اینستاگرام و واتس آپ دارای بیشترین فراوانی عضویت بوده‌اند که این نسبت به ترتیب برابر است با ۹۴,۵، ۴۳,۱ و ۲۴,۳ درصد.

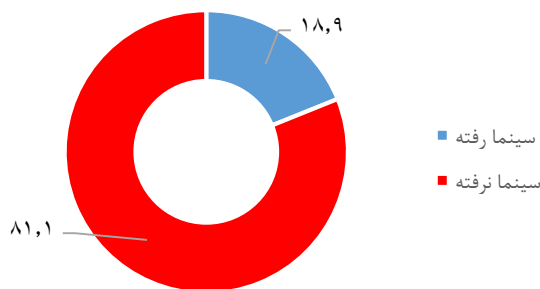
لازم به یادآوری است در زمان اجرای طرح آمارگیری، قانون فیلتر تلگرام اجرا نشده بود و برخی از شبکه‌های اجتماعی ایرانی مانند "بله" و "ایتا" راه‌اندازی یا معرفی نشده بودند.

۳- تعداد افراد ۱۵ ساله و بیش تر بر حسب وضعیت رفتن به سینما در یک سال قبل از زمان آمارگیری- سال ۱۳۹۶

شرح	جمع	رفته	نرفته
وضعیت رفتن به سینما	۶۰۳۴۱۰۴۶	۱۱۴۱۱۹۷۹	۴۸۹۲۹۰۶۷

حدود ۱۸,۹ درصد از افراد ۱۵ ساله و بیش تر در سال گذشته به سینما رفته و ۸۱/۱ درصد از افراد ۱۵ ساله و بیش تر سینما نرفته‌اند.

نمودار ۳- درصد افراد ۱۵ ساله و بیش تر بر حسب وضعیت رفتن به سینما در سال گذشته- سال ۱۳۹۶

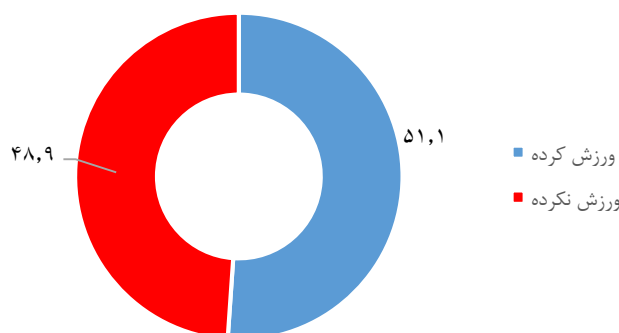
گونه‌های (ژانر) مورد توجه افراد به ترتیب برابر است با اجتماعی با ۶۹,۹ درصد، کم‌دی با ۵۱ درصد و دفاع مقدس با ۶,۶ درصد دارای بیشترین فراوانی ژانرهای مورد علاقه افرادی بوده است که به سینما رفته‌اند.

۴- تعداد افراد ۱۵ ساله و بیش‌تر بر حسب وضعیت انجام ورزش - سال ۱۳۹۶

شرح	جمع	ورزش کرده	ورزش نکرده
وضعیت انجام ورزش	۶۰۳۴۱۰۴۶	۳۰۸۲۹۳۷۵	۲۹۵۱۱۶۷۱

در سال ۱۳۹۶، حدود ۵۱,۱ درصد افراد ۱۵ ساله و بیش‌تر، اظهار نموده‌اند که ورزش می‌کنند (اعم از انفرادی و گروهی). در مقابل حدود ۴۸,۹ درصد بیان کرده‌اند که در زمان آماری ورزش نمی‌کنند.

نمودار ۴- درصد افراد ۱۵ ساله و بیش‌تر بر حسب وضعیت انجام ورزش - سال ۱۳۹۶

بیشترین رشته‌های ورزش به ترتیب عبارتند از: نرمش و پیاده روی، فوتبال، آمادگی جسمانی و ایروبیک و والیبال با ۶۲,۴، ۱۵,۱، ۱۴,۸ و ۱۰,۴ درصد فراوانی.

۵- تعداد افراد ۱۵ ساله و بیش‌تر بر حسب وضعیت تماشای برنامه‌های سیمای جمهوری اسلامی ایران - سال ۱۳۹۶

شرح	جمع	تماشا کرده	تماشا نکرده
وضعیت تماشای برنامه‌های سیمای جمهوری اسلامی ایران	۶۰۳۴۱۰۴۶	۵۵۱۳۲۸۶۰	۵۲۰۸۱۸۶

۹۱,۴ درصد افراد ۱۵ ساله و بیش تر برنامه‌های سیمای جمهوری اسلامی ایران را تماشا کرده‌اند. بیشترین فراوانی به ترتیب شامل سریال با ۷۶,۳ درصد، فیلم سینمایی با ۴۸,۲ درصد، اخبار با ۲۶,۹ درصد و ورزشی ۲۰,۲ درصد می‌باشد.

۶- سرانه برخی اقلام فرهنگ رفتاری خانوار افراد ۱۵ ساله و بیش تر در هر روز - سال ۱۳۹۶

مدت	شرح
۱۵ دقیقه و ۲۲ ثانیه	سرانه زمان مطالعه کتاب غیر درسی*
۲ دقیقه و ۵۲ ثانیه	سرانه زمان مطالعه روزنامه
۱ ساعت و ۴ دقیقه	سرانه زمان حضور در شبکه های اجتماعی
۴ دقیقه و ۵۸ ثانیه	سرانه زمان گوش دادن به موسیقی.....
۲۷ دقیقه	سرانه زمان انجام ورزش.....
۱۸ دقیقه	سرانه زمان گوش کردن برنامه‌های صدای جمهوری اسلامی ایران.....
۴ ساعت و ۵۲ دقیقه	سرانه زمان تماشای برنامه‌های سیمای جمهوری اسلامی ایران

*شامل مطالعه قرآن و کتب ادعیه نیز می‌شود

همانطور که مشاهده می‌شود از بین سرانه‌های جدول بالا بیشترین زمان اختصاص به مدت تماشای برنامه‌های سیمای جمهوری اسلامی ایران با ۴ ساعت و ۵۲ دقیقه بعد از آن حضور در شبکه‌های اجتماعی با ۱ ساعت و ۴ دقیقه و سپس زمان انجام ورزش با ۲۷ دقیقه در روز اختصاص یافته است. کمترین سرانه‌ها عبارتند از زمان مطالعه روزنامه و گوش دادن به موسیقی به ترتیب با ۲ دقیقه و ۵۲ ثانیه و ۴ دقیقه و ۵۸ ثانیه.

همچنین سرانه تماشای برنامه‌های سیمای جمهوری اسلامی ایران بیش از ۱۶ برابر سرانه زمان گوش کردن برنامه‌های صدای جمهوری اسلامی ایران است. که نشان دهنده اقبال عمومی به جذابیت‌های بصری تلویزیون می‌باشد.

در مقام قیاس سرانه زمان حضور در شبکه‌های اجتماعی بیش از ۴ برابر سرانه زمان مطالعه کتب غیر درسی و بیش از ۲ برابر سرانه زمان ورزش کردن است. آمار مذکور بیانگر گسترش و توسعه روز افزون شبکه‌های اجتماعی است و بررسی و مطالعه در خصوص فرصت‌ها و تهدیدهای آن توجه ویژه‌ای را طلب می‌کند.

نکات کلیدی برای استفاده و تحلیل مناسب نتایج طرح

همانطور که قبلاً اشاره شد با توجه به وجود دشواری در فرآیند کمی نمودن مقولات فرهنگی، اطلاع از تعاریف و مفاهیم و استانداردهای مورد استفاده طرح‌های آمارگیری و...، از ضروریات مورد نیاز برای استفاده و تحلیل نتایج طرح مزبور است. در ذیل به برخی نکات کلیدی که می‌بایست در هنگام مطالعه نتایج به آن‌ها توجه داشت اشاره می‌شود:

- جامعه آماری (هدف) طرح عبارتست از: افراد ۱۵ ساله و بیشتر عضو خانوارهای معمولی ساکن در مناطق شهری و روستایی کشور در سال ۱۳۹۶ (خانوارهای معمولی غیر ساکن، گروهی و مؤسسه‌ای در این طرح پوشش داده نمی‌شوند). ولی باید توجه داشت در آمارهای مطالعه کتب غیر درسی و روزنامه جامعه آماری قید دارا بودن سواد نیز اضافه می‌شود در صورتیکه مثلاً در مورد سایر موارد مانند وضعیت گوش دادن به موسیقی وضعیت سواد لحاظ نشده است.

- زمان آماری طرح نشان دهنده بازه زمانی است که هر قلم آماری در آن بازه مورد سنجش قرار گرفته است. در خصوص زمان آماری طرح می‌بایست توجه ویژه نمود چرا که اقلام مختلف آماری دارای زمان آماری متفاوتی هستند، مثلاً در رابطه با مطالعه کتب غیر درسی زمان آماری سال قبل بوده است ولی مطالعه روزنامه اعم از چاپی یا الکترونیکی زمان آماری هفته قبل بوده است، در صورتیکه سرانه متناظر مطالعات ماهانه ارائه شده است و همچنین وضعیت انجام ورزش نیز مربوط به یک سال گذشته پرسش شده ولی سرانه مزبور روزانه ارائه شده است.

- سطح انتشار استانی نتایج طرح شامل ۱۵ استان و سایر استان‌هاست یعنی از لحاظ فنی و با توجه به طرح نمونه‌گیری انتشار نتایج طرح در ۱۶ استان سایر به تفکیک استان امکان پذیر نیست لذا اعلام استانی بیشترین و کمترین مقدار عددی متغیرها معنی دار نمی‌باشد. برای مثال نمی‌توان استان دارای بیشترین یا کمترین سرانه (مثلاً مطالعه) را اعلام نمود.

دلیل عدم ارائه سری‌های زمانی طرح

با توجه به تغییرات در اقلام آماری، جامعه هدف و ... که ناشی از تجربیات اجراهای قبلی طرح می‌باشد، بدیهی است ارائه سری زمانی برای اقلام آماری طرح امکان پذیر نیست هرچند مقایسه برخی نسبت‌ها یا سرانه‌ها نمی‌تواند خالی از لطف باشد. و لازم به ذکر است با توجه به نیازهای جامعه و گند بودن تغییرات در رفتارهای فرهنگ استان اجرای طرح بصورت فواصل زمانی مشخص به نظر غیر ضروری باشد و حداقل دوره‌های ۵ ساله برای فاصله زمان بین اجرای طرح به منظور بررسی تغییرات رفتار فرهنگی مناسب می‌باشد.

منابع

- شورای عالی انقلاب فرهنگی کشور(۱۳۹۲)، نقشه مهندسی فرهنگی کشور؛تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی،۱۳۹۲.
- مرکز آمار ایران(۱۳۹۷)، نشریه نتایج آمارگیری از فرهنگ رفتاری خانوار؛ تهران:مرکز آمار ایران.
(www.amar.org.ir).